

Fatih Devlet ve Barış

Conqueror State and the Peace

Doğu Ergil

Prof. Dr.

Özet

Türk kültürünün temelindeki fetih olgusu nedeniyle savaşlar yüceltilmiş, Fatih adı güç ve egemenliğin simgesi olarak önem kazanmıştır. Bugün toplumsal barış sağlama ve uzlaşma konusunda karşılaşılan zorlukların savaş aracılığıyla siyasî ve iktisadi üstünlük kurmak geleneğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Barış, sadece savaşmama hâli değil, aynı zamanda birlikte yaşamanın şartları konusunda uzlaşmadır; ancak bizim kültürümüzde uzlaşma eksikliği de söz konusudur. Bu çalışmada birlikte yaşamanın anahtarları Türk kültürünün temel unsurlarından ve toplum yapısından yola çıkılarak ele alınmakta ve fatih devlet anlayışından barışa giden yolların nasıl olması gerektiği gözler önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Fatih devlet, Barış, Ahlak, Yurttaşlık, Birlikte Yaşama*

Abstract

Due to the fact that the conquest is important in Turkish culture, the wars were glorified, and the name “Fatih (the Conqueror)” became a symbol of power and sovereignty. Today, it is possible to say that the difficulties encountered in social peace and reconciliation are due to the tradition of establishing political and economic superiority through war. Peace is not only a warlessness condition but also a compromise on the conditions of living together; however, there is a lack of reconciliation in our culture. In this study, the keys to living together are taken from the basic elements of Turkish culture and from the structure of society, and how to built the ways to peace from the conception of the conqueror state is questioned.

Keywords: *conqueror state, peace, Citizenship, Living together*

*Toplumsal
uzlaşmazlığın
uç noktası, iç-
savaştır. İç-savaş,
düşmanı dışarıda
değil, içeride
tanımlamanın
sonucudur.
Bir toplumun
kendi kendisiyle
savaşması illa
katliam biçiminde
olmaz.*

Fetihler ve sürgünler

Türk tarihinin her evresinde savaş vardır. Türk kültüründe savaş yüceltilir. Bunun temelinde fetih olgusu vardır. Savaş, Osmanlı'da bir ekonomik faaliyet; bir var olma biçimiydi. Savaşla sağlanan fütihat bittiği zaman Osmanlı gerilemeye başladı.

Türk kültüründe Fatih adı, güç ve egemenlik simgesi olarak fevkalade önemsenir. "Evlad-ı fatihan" denince çok kişinin yüreği kabarıp. Doğu Avrupa'da yaşayan eski fatihlerin çocuklarının (Türklerin ve Müslümanların) o topraklardan sürülmesine Türkiye'de herkes çok üzülür. Atalarının oraya fatih olarak, bir çoklarına göre yayılmacı bir devletin askerleri olarak gittiği gerçeği hatırlanmaz.

Ama burada yapılmak istenen, fetih ve fatih kavramları üzerinde bir tahlil değil, savaş aracılığıyla siyasî ve iktisadi üstünlük kurmak geleneğinin, toplumsal barış sağlama ve uzlaşma konusunda zorluk yaratmasıdır.

Bu gerçeğe, "Akil İnsanlar Heyeti" üyesi olarak dolaşırken duvara toslar gibi yüz yüze geldik. Halk bize şunu soruyordu: "Ne oldu, yenildik mi biz? PKK'ya yenildik de o yüzden mi bir çözüm arıyoruz?"

Bu soru dramatik bir barış kültürü eksikliğini açık ediyor. Yerleşik geleneğe göre, hasımlardan biri diğerini yener, diz çöktürür ve şartlarını dikte eder; ondan sonra 'barış' olur.

Bu kazan-kaybet formülüdür. Bizim siyasal kültürümüzde tarafların biraz fedakârlık edip orta bir noktada buluşma (kazan-kazan) alışkanlığı yoktur; o yüzden savaşı yüceltiriz. Yenilince de bağrımıza taş basıp sonuçlarına katlanırsınız ama hiç yenilmemiş de kader kurbanı olmuş gibi davranırsınız. Mesela, 1.Dünya Savaşı'nda yenilmemişizdir; "Müttefiklerimiz yenilince biz de yenik sayılmışızdır." Bugün eğer, kimi tavizler vermek zorunda kalarak bağımsızlığımızı tescil ettirdiğimiz LOZAN Antlaşması'nı, yenilgi diye nitelendiren bir kesim varsa, uzlaşma ve anlaşma geleneğinin toplumumuzda kök salmamış olduğunu gösterir.

Gerçekten de bu toprakların insanları yenilgiyi, acılı da olsa, biliyor ama barış yapmayı bilmiyor; o yüzden de uzlaşmaya yönelik sorunlar çözülemiyor. Günümüzün en ciddi sorunlarından olan toplumsal ayrışma ve siyasal kutuplaşma bu durumun ürünüdür.

Toplumsal uzlaşmazlığın uç noktası, iç-savaştır. İç-savaş, düşmanı dışarıda değil, içeride tanımlamanın sonucudur. Bir toplumun kendi kendisiyle savaşması illa katliam biçiminde olmaz. 'Düşmanlaştırılmış' yurttaşların -yüzlerce yıldır birlikte yaşansa da- sürgünle yurtsuzlaştırılması, varlıklarının inkâr edilmesi (kimliksizleştirilmesi) yoluyla tarihten dışlanması; boş kalmış tapınaklarına, özel mülklerine ve iktisadi kuruluşlarına el koyma biçiminde de olabilir. Ailelerinin dağıtılması, çocuk ve kadınlarının başka etnik veya dinsel gruplara mal edilmesi, bu muameleye uğrayanlar için büyük bir travma nedenidir.

Genellikle bunları yaşayan gruplarca “Büyük Felaket” olarak adlandırılan bu travma anlaşılmazsa geride kalan azınlıkların acılarını, endişe ve terdirginliğini anlamak mümkün olmaz. Onları anlamak çoğunluğun insani görevidir.

Tolerans ve Özeleştirici Barışın Anahtarı

“Ötekini anlamak” her şeyden önce onunla kurduğumuz ilişkinin biçimine ve niteliğine bağlıdır. Bu ilişki, gönüllü ve rızaya mı dayanmaktadır? Yoksa eşitsiz (hiyerarşik) ve kuralsız, yani keyfi midir? Eğer eşitsiz ve keyfi ise egemen tarafın isteğine göre değişiyordur. Uzlaşmaya değil zorunluluğa dayanıyordur. Bu durumda istikrarlı ve kalıcı olması mümkün değildir.

Taraflar (bir ülke söz konusuysa, yurttaşlar) arasındaki ilişki gönüllü, uzlaşmaya dayanıyor ve değişen koşullar karşısında müzakereye açıksa, eşitlikçi ve eleştirilebilirdir. Bir olgunun eleştirilebilir olması, onun şeffaf, çoğulcu ve iyileştirilebilir olmasını sağlar. Eleştirilemeyen her şey donar, dogmalasır ve buyruk haline gelir. Taraflar birbirini anlamaya çalışmak yerine kendi duruşlarını diğerine dayatırlar.

Mart, 2015'te Niğde'de bir dizi güvenlik görevlisini ve gasp ettikleri kamyon şoförünü hiç pişmanlık duymadan şehid eden IŞİD militanları, neden avukat istemedikleri sorulunca, “Bizim avukatımız Allah” diye yanıtlıyor. Bu güvenin ardındaki radikalizmi, konuya içerden bakan ilahiyatçı İhsan Eliaçık, eleştiri, özellikle öz-eleştiri geleneğinin olmamasına bağlayarak “Müslüman[lar], İslam eleştirilince acaba neden sözlü ya da fiili şiddete başvuruyorlar?” diye soruyor ve yanıtlıyor: “Bizim Müslümanlar hurafe üretiyor...” dedikten sonra Kur'an'da minyatür çizmenin yasaklanmadığını belirterek konuyu ilginç bir bilgiye bağlıyor: “Batı'daki peygamber eleştirilerinin kaynağı bizdeki hadis kitaplarıdır... Peygamberin vefatından sonra Arap, İran kabileleri İslamiyet'e girdiler...”

Kuran yazılıp bittiği için ayet uyduramadıklarından bir milyona yakın hadis uydurdular... [S]orgulanmamış eski İslam kültürü dediğimiz bir kültür oluştu...

IŞİD'çiler, El Kaideciler... bu yazılmış eski kitaplara bakıyorlar. Orada, örneğin, “İnanmayı öldüreceklerin, namaz kılmayı kırbaçlayacaksınız, kadınlar peçe takacak” yazıyor. Hemen bunu uyguluyorlar. Bu eski kitaplarla yüzleşmek gerekiyor”.

Hurafeyi Tanrı buyruğu yerine ikame edince onu mutlaklaştıran bu zihniyet maalesef İslam pratiğinin bir parçası olmuş. “Bunlar İslam'da yok” denemez. Pratiği Kur'anla uyumlu kılmak için onu tarihsel bağajından arındırmak lazım. Ama onun için de siyaset, iktidar, ideoloji gibi sapmalara itibar etmeyen cesaretli ve bilgili din alimlerine ihtiyaç var. Ancak onlar, teolojiye eleştiri boyutunu kazandırabilirler.

“Ötekini anlamak” her şeyden önce onunla kurduğumuz ilişkinin biçimine ve niteliğine bağlıdır. Bu ilişki, gönüllü ve rızaya mı dayanmaktadır? Yoksa eşitsiz (hiyerarşik) ve kuralsız, yani keyfi midir? Eğer eşitsiz ve keyfi ise egemen tarafın isteğine göre değişiyordur. Uzlaşmaya değil zorunluluğa dayanıyordur.

*Bir siyasî doktrin,
barış ve istikrar
arıyorsa kendine
seçtiği evreni
sağlıklı bir
biçimde tanımalı
ve tanımlamalıdır,
başka bir deyişle
gerçekçi olmalıdır.
Siyasetin ana
birimi ulus veya
millettir. Ona
mensup olanların
adı da 'yurttaş'tır.*

Bu konuda Eliaçık, “Din [ve] kutsal eleştirilerini faydalı buluyorum. [Çünkü] bir ülkede dinî alan eleştirilirse, geri kalan alanlar rahatlayacaktır. Dinî alan tartışmaya kapanınca o zaman hurafeler başını alıp gidiyor. Cahil insanlar hurafelerle yönetilmeye ve yönlendirilmeye başlanıyor” diyor.

“Peygamberin minyatürünü, resmini çizmek Kur’an’da yasaklanmamıştır.” Bu yasak peygamberi putlaştırıyor. Çünkü, O’nu “insan olmaktan çıkarıyorsunuz. Halbuki Kur’an’daki ayette, ‘Ben de sizin gibi bir insanım’ diyor. Burada yapılan ise cehalet, taassup ve hırs. Bu üçü bir araya gelince de işte böyle katliamlar oluyor”

Eliaçık devam ediyor: Çoğu Müslüman, “Allah’a inandıklarını söylüyorlar ama güvenmiyorlar. Güvenmedikleri için para biriktiriyorlar. Güvenceyi parada, lüks hayatta ve servette arıyorlar. “Saray bizim itibarımızdır” diyor[lar]. Sarayı olmayanlar itibarsız, öyle mi? Toprak damlı, hurma lifleriyle kaplı, tek odalı evde yaşamış peygamberin de itibarı [için ne demeli?] Müslümanların zihnindeki temel kavramları değiştirmeye hakları yok. Nasıl ki İŞİD’cinin gidip katliam yapması Kur’an’a terstir... gösteriş ve tantana içinde yaşamak da Kur’an’a terstir. Kur’an der ki: ‘Onların zenginliklerine gözlerini dikme. Onlara imrenme.’ [Kutsal Kitap] asıl zenginliğin güzel ahlak, asıl itibarın doğrulukta, dürüstlükte, kul hakkı yememekte olduğunu söyler.” (<https://onedio.com/haber/eliacic-peygamberin-resmini-cizmek-kuran-da-yasaklanmamistir--442143,25-1-2015>)

Bu değerlendirmeyi günümüze taşıyacak olursak, şiddetsiz bir sosyal düzen kurabilmek için toplumu oluşturan ana aktörler arasında müzakereye dayanan bir uzlaşma, ortak iradenin onayladığı kurallar, açık iletişim kanalları (şeffaflık ve ifade özgürlüğü) ve eleştiri geleneği olması öne çıkar. Kendini eleştiremeyen hiçbir kişi, grup veya doktrin, kendini yenileyemez; iyileştiremez.

Bir siyasî doktrin, barış ve istikrar arıyorsa kendine seçtiği evreni sağlıklı bir biçimde tanımalı ve tanımlamalıdır, başka bir deyişle gerçekçi olmalıdır. Siyasetin ana birimi ulus veya millettir. Ona mensup olanların adı da ‘yurttaş’tır.

Yurttaşlık, hukukî bir tanımdır ve siyasî birliğe işaret eder. Söz konusu siyasî birliğin kurumsal yapısı ise devlettir. Devlet, tüm yurttaşların ortak evidir. Öyle olmak zorundadır ki, kimse dışarıda bırakıldığını hissetmesin; varlığı ve hakları yok sayıldığı için mağdur olmasın.

Peki, milleti nasıl tanımlayacağız? Bu, barış için anahtar bir kavram. Millet, soydaşlar topluluğu mudur, yoksa yurttaşlar topluluğu mudur? Her toplum, tanımı gereği çoğul bir gerçekliktir. Bu çoğulluk, soy, yani etnisite, din, dil, kültür, cinsiyet, siyasal ve felsefi tercihler biçiminde kendini belli eder. Toplumsal barış, bu farklılıkları görmek; ama onlara olumlu veya olumsuz bir nitelik atfetmemek, yani hiçbirine ayrıcalık ya da ayrımcılık uygulamamakla sağlanır.

Farklılıkları tarihsel birer olgu olarak görmek, onlara kültür alanında yer açar. Yasaklamak veya bastırmak ise, olan farklılıkları siyasallaştırır, hatta suçlaştırır (kriminalleştirir). Böylesine hoyrat bir siyasal tavır, tarih ve sosyoloji ile uyumlu değildir; çatışmacıdır, toplumsal kümeleri birbirine düşürür. Böylesi bir kavgaanın bedelleri, toplumsal güven, dayanışma ve refah kaybıdır; ama asıl kurbanları yurttaşlardır ve onların çok ihtiyaç duydukları siyasî birlik ve huzurdur.

Bölünmüş Yurttaşlık

Çatışan kümelerin aynı yurt için kavga ediyor olması, “Bölünmüş yurttaşlık” dediğimiz olguyu doğurur. Bölünmüş yurttaşlık ise, bir millete ait olma duygusunu aşındırır ve insanları birbirine düşman eder. Durum bu noktaya geldiğinde barış nasıl inşa edilecek? Dünyadaki başarılı örnekler bakarak bu sürecin bileşenleri şöyle sıralanabilir:

Toplumun çoğul realitesiyle barışmak; kültürel farklılıklarını korumak isteyen tüm birey ve kümelerin hukuksal güvenceye kavuşturulması. Bunu yaparken devlet, şu veya bu niteliği sahip kümenin diğerleri üzerindeki tahakkümünü önlemelidir ki ‘hukuk devleti’ sıfatını hak etsin.

Toplumsal barış, taraflardan, yani yurttaş kümelerinden birinin kazandığı, diğerinin kaybettiği eşitsiz bir ilişki üzerine kurulamaz. Eşitlik, tarafların ya birlikte kazanacağı, ya birlikte kaybedeceği bir olgudur. Birlikte var olmak veya birlikte yok olma duygusu, o çok sevdiğimiz, “Kederde, kıvançta, tasada beraberlik” anlayışının yansımasıdır. Buna, “tarihte birlikte yolculuk” da denilebilir. Ancak barış, yol arkadaşlığını ve tarihi birlikte oluşturmayı sağlayabilir. Bu da pratikte hukuksal eşitlik ve siyasete katılma yollarının engelsiz ve açık olmasıyla mümkündür.

Modern demokratik devlet, yurttaşlarının bütünü temsil eder. O nedenle, dine ve soya dayalı bir adı olamaz, olmamalıdır. Olursa, o, ya çoğunluğun ya da imtiyazlı bir grubun devleti demektir. Diğerleri tebaa veya kaybedenlerdir; siyasetin öznesi değil, nesnesidirler.

Barış, yurttaşlar arasında birlikte yaşamının şartlarının müzakere edildiği, kurallarının saptandığı, hukuka dönüştürüldüğü siyasetin ürünüdür. Barış ihtiyacı sürekli, tesisi uzun erimlidir. Sabır, fedakârlık ve çok emek ister. Çünkü çatışmalı bir toplumda tüm kesimler kazançlarından önce kayıplarını; uzlaşmadan önce mağduriyetlerini; öfke ve kaygılarını öne çıkarırlar. Tüm psikolojik ve siyasal engeller bir bir tasfiye edildikten sonra barışın şartları oluşabilir. Bu da zahmetli, dikkatli ve sabırlı bir süreci gerektirir.

Barış, sorumluluk üstlenmektir. Yurttaşların, kendi varlıklarını, onurlarını, özgürlüklerini, refahını güvenceye almayı, ancak diğer yurttaşların varlığını, onurunu, özgürlüğünü ve refahını korumakla gerçekleştirebileceklerini anlamaları gerekir.

Modern demokratik devlet, yurttaşlarının bütünü temsil eder. O nedenle, dine ve soya dayalı bir adı olamaz, olmamalıdır. Olursa, o, ya çoğunluğun ya da imtiyazlı bir grubun devleti demektir. Diğerleri tebaa veya kaybedenlerdir; siyasetin öznesi değil, nesnesidirler.

Sorunun ortak tanımı için tüm eksik ve yanlış bilgiler çöpe atılmalıdır. Uzlaşmazlığın sivil tarihçesi için zemin oluşturulmalıdır. Resmi tarihin ve söylemin suçlayıcı, yabancılaştırıcı ve düşmanlaştırıcı dili terk edilmelidir. Ancak bu yolla kolektif akıl ve vicdan önyargılardan ve nefretten arındırılabilir.

Çokça sözü edilen kader birliği, birlikte var olmak kadar, birlikte yok olma ihtimalini de içinde taşır. Bir seçenek daha var tabii; ayrı ayrı var olmak. Ama bu yol seçilirse farklı uluslar ortaya çıkar. Bu durumda 'toplumsal barış'tan değil uluslararası barıştan söz ederiz.

Barışı İnşa Etmek

Barışmak ve uzlaşmak iradesi ortaya konduktan sonra barış inşa etmenin teknik süreci başlar. Önce sorunu sıkıştırdığı şiddet parantezinden çıkarmak gerekir. Bu ise, sadece silahları bırakmakla olmaz. Uzun süren, milyonlarca kişinin hayatını etkileyen, silahlı çatışmaya dönüşmüş hatta uluslararası boyut kazanmış sorunlar kolay çözülebilecek düğümler değildir. Bu çetrefil ve uzun sürmüş sürtüşmelere sosyal bilimlerde sosyal uyumsuz (social conflict) adı verilir.

Bu deyiimi benimsediğimizde çözüm için söz konusu olguya bakış tarzımızı değiştirmemiz gerekir; izleyen evrede de yaklaşım tarzımızı... Bu, hiç kolay değildir. Kireçleşmiş bir ideolojik koşullanmayı ve yıllanmış resmi söylem ve uygulamaları arkada bırakmak gerekir.

Sosyal uzlaşmazlıkların çözümünde temel ilke, her sorunun en az iki tarafının olduğunun kabulüdür. Yani, sorun ortak olduğu gibi, sorunlular da uzlaşmazlığın ortaklarıdır. Tüm sorunlu taraflar, çözümün de ortakları olmak durumundadır. Sosyal uzlaşmazlıklarda tek taraflı çözüm olmaz. Bir kazanan, bir de kaybeden içeren her denklem, uzlaşmazlığın devamına neden olur.

Çözüm sürecine gelindiğinde, tüm tarafların müzakere sürecine katılması gerekir. Masaya otururken eşitlik, hak ve yetkilerin üzerinde anlaşılmalı, müzakerelerin başarısı açısından vazgeçilmezdir. Müzakere masasına gelen taraflardan biri genellikle diğerinden daha güçlüdür. Eşitsizliğin ürünü olan tüm anlaşmalar kısa ömürlüdür. O nedenle, güçsüz tarafın masada ve daha sonrasında nasıl daha güçlü ve etkin kılınacağı düşünülmelidir.

Müzakere sırasında tarafların her biri sorunu kendi açısından tanımlayabilmeli ve sonunda ortak bir tanıma ulaşılmalıdır. Amaç; uzlaşmazlıkla ayrılan yolların, tarihin bir noktasında birleşmesidir. Bu şartlar gerçekleştiği takdirde 'tarihte ortak yolculuk' ihtimali yeniden belirir.

Sorunun ortak tanımı için tüm eksik ve yanlış bilgiler çöpe atılmalıdır. Uzlaşmazlığın sivil tarihçesi için zemin oluşturulmalıdır. Resmi tarihin ve söylemin suçlayıcı, yabancılaştırıcı ve düşmanlaştırıcı dili terk edilmelidir. Ancak bu yolla kolektif akıl ve vicdan önyargılardan ve nefretten arındırılabilir.

Çözüm sürecinde sağlıklı bir bilgi akışının sağlanması elzemdir. Tarafların birbirlerine ilişkin kaygı, korku, kuşku ve güvensizlikten arınmaya ihtiyaçları vardır. Bu olmazsa, gelecek tasavvurlarına ötekini katamazlar.

Uyuşmazlıkların giderilmesinde tutumların tespiti önemlidir. Tutumlar, uyuşmazlığın bir tarafının diğerine yönelttiği “Ne istiyorsun?” ya da “Ne hissediyorsun?” sorularına aldığı yanıtlarla ortaya çıkar. Karşılıklı beklenti ve ihtiyaçlar açığa çıkarılmadan uyuşmazlıklar çözüme kavuşturulamaz; kangrenleşir.

Müzakerelerde, tüm sosyal olaylarda olduğu gibi tanımlar ve kimlikler çok önemlidir. Her taraf kendisini nasıl tanımlıyorsa öyle kabul edilmeli ve kayda geçmelidir. Bu, saygının ve tanınmanın en temel koşuludur.

Kimlik tanımları, ideolojik değil; tarihi, antropolojik ve kültürel verilere dayanmalıdır. O zaman ötekiler, bizim için siyasi bir rakip veya düşman değil; bilgi nesnesi haline gelirler ve farklılıkları olağanlaşır. Her biz grubu, diğerini öteki olarak tanımlamaktan uzaklaşır. Hapsoldükleri kimlik gettolarından çıktıkça, farklılıklarından daha çok onları paydaş yapan ortak noktaları bulabilirler: Hepimizleşirler. ‘Hepimiz’ ortak alanında buluşabilir, birbirlerinin yaşam koşullarını belirleyebilir ve birlikte yaşamanın kurallarını oluşturabilirler. Barış, bu anlamda ahlaki bir sürecin adıdır.

Barış ve Ahlak

Ahlak, insanların birbirlerine karşılıklı olarak nasıl davranacakları, kendileri için uygun ve iyi olanın ‘diğeri’ için de uygun ve iyi olduğu, ilişkilerinde bu ölçünün dışına çıkılmayacağı anlayışına dayanır. Bu anlamda ahlak, karşılıklı olarak benimsenmiş ölçü ve kurallardır. Tek tarafı, zorlanan ve aşkın bir kaynağa atfedildiği için haklı, sorgulanamaz bir ahlak olamaz. Olmamalıdır.

İnanç sistemleri, bu şekilde tanımlanmış olan ahlakın önemli kaynaklarından biridir ama tek kaynağı değildir çünkü ahlakın tek kaynağı yoktur. Olursa tek inanç kümesinin değer ve ölçüleri, ya da egemen otoritenin tercihleri “tek hakikat” olarak diğerlerine dayatılır. O da ahlak değil siyaset olur.

Ahlak, hukuk haline dönüşmezse kalıcılık kazanamaz. Hukuk, ilkeleleriyle herkesi eşitler ve sorumlu tutar. Hukuksallık kazanmayan ahlak, keyfi olarak uygulanır; çabucak gücünün hem haklılık hem de iktidar aracı olur.

İnanç bireyseldir. Vicdan dediğimiz mekanizma üzerinden insan davranışlarını etkiler, yönlendirir. Din, toplumsallaşmış ve örgütlü inançtır. Ritüelleri (ibadeti), yazılı metinleri, uygulamaları (mevlitler, cenaze törenleri vb.) ve kadrolarıyla sosyal-kültürel bir kurumdur. Toplumların hayatını etkiler ve ortak değerler-tutumlar üretir. Ancak bunlar büyük ölçüde manevidir.

“Din toplum hayatını yönetmeye kalktığı zaman” diye bir cümleye başlayacak olursak artık bir inancı değil onu kullanarak birilerinin kendi siyasal programlarını uygulamaya soyunduğunu anlarız.

*Ahlak,
hukuk haline
dönüşmezse
kalıcılık
kazanamaz.
Hukuk, ilkeleleriyle
herkesi eşitler ve
sorumlu tutar.
Hukuksallık
kazanmayan
ahlak, keyfi
olarak uygulanır;
çabucak gücünün
hem haklılık hem
de iktidar aracı
olur.*

Bir inanç sistemi olarak din yönetmez. Dini birileri, kendi haklılıklarının teminatı olarak ve iktidarlarını meşrulaştırmak için kullanır. Bu da bütünüyle dünyevi bir eylemdir. Çünkü iktidar dünyevi bir olgudur ve egemenlik-tabiiyet ilişkisine dayanır.

Bir inanç sistemi olarak din yönetmez. Dini birileri, kendi haklılıklarının teminatı olarak ve iktidarlarını meşrulaştırmak için kullanır. Bu da bütünüyle dünyevi bir eylemdir. Çünkü iktidar dünyevi bir olgudur ve egemenlik-tabiiyet ilişkisine dayanır.

Din üzerinden iktidar kurmak veya iktidarını meşrulaştırmak isteyen siyasal güç, kutsala sığınarak hem vicdanlar hem de toplumsal kurumlar üzerinde tekeli bir egemenlik kurmak ister. Bunu da “kutsal” böyle emrediyor gerekçesiyle yapar. Oysa bütün yorumları dünyevidir ve kendi siyasî konumundan kaynaklanmaktadır.

Varlığını dinle meşrulaştıran bir otorite, kutsalın sağladığı koruma altında yaptıklarının sorgulanmasına, hesap vermeye yanaşmaz. Böyle bir otorite totaliterdir. İnsanın tüm davranışlarını ve yaşam alanlarını kontrol etmeyi amaçlar. Kişilere karar ve seçim hakkı tanımaz. Bu anlayıştan ne birey ne ahlak ne de demokrasi çıkar.

